

Druhý život Tuchomyšle: Lokální identita přesídlenců z odtěžené obce

Ivana Hermová

Envigogika 9 (2) – Recenzované články/ Reviewed Papers

Publikováno/Published 31. 10. 2014

DOI: [10.14712/18023061.435](https://doi.org/10.14712/18023061.435)

Abstrakt

V důsledku těžby hnědého uhlí v severních Čechách a s ní spojeného rozvoje průmyslu bylo v uplynulém století zlikvidováno 106 obcí a vystěhováno devadesát tisíc obyvatel. Jednou z těchto obcí byla i Tuchomyšl, jejíž obyvatelé byli přemístěni do nově postavených panelových sídlišť v Ústí nad Labem a Chlumci. Na základě antropologické analýzy biografických rozhovorů s přesídlenci z Tuchomyšle tato případová studie ukazuje, jak se někdejší Tuchomyšlané dnes identifikují s již neexistujícím fyzickým prostorem Tuchomyšle, a zároveň jak reflektují nedobrovolné přestěhování. Jak se ukázalo, lokální identitu těchto přesídlenců ovlivňuje několik faktorů, především místo jejich nového bydliště, věk v době likvidace a ekonomická situace toho kterého člověka. Tito lidé se přitom dodnes silně identifikují se sociálním prostorem zaniklé obce, který svými pravidelnými srazy udržují při životě i 35 let po fyzické likvidaci.

Klíčová slova:

Tuchomyšl; lokální identita; těžba; přesídlení; identifikace s prostorem.

Abstract:

The 20th century saw the obliteration of 106 towns and villages, and 90,000 people were displaced as a result of brown coal mining in North Bohemia and associated industrial development. Tuchomyšl was one of these villages; its population was resettled in newly built prefabricated housing estates in Ústí nad Labem and Chlumec. Based on an anthropological analysis of biographic interviews with the displaced people of Tuchomyšl, this case study demonstrates how the former residents of Tuchomyšl identify with the physical space of the village which no longer exists, and what they think of their forced eviction. As it turns out, the local identity of these resettled people is influenced by several factors, particularly the location of their new residence, their age at the time of their village's destruction, and their economic standing. These people continue to identify strongly with the social space of the former village, which they keep alive with regular get-togethers even 35 years after the physical destruction of the village.

Key words

Tuchomyšl; local identity; mining; displacement; identification with space.

Úvod

Severočeská hnědouhelná pánev tvoří sedmdesát kilometrů dlouhý pás uhelných slojí pod Krušnými horami. Od začátku devatenáctého století zde byly postupně otevírány hlubinné doly, které ve druhé polovině dvacátého století nahradila povrchová těžba, a ta postupně vytvořila severozápadním Čechám pověst „měsíční krajiny“. Mnoho lomů je dnes již v rekultivaci, ale celková plocha zasažená těžbou čítá zhruba tři sta kilometrů čtverečních. Kvůli těžbě byly do umělých koryt přeloženy potoky i řeky, zmizely přirozené kopce a na jejich místě se objevily výsyvky hlušiny, zatopené důlní propadliny a umělá jezera.

Spolu s proměnou krajiny došlo v důsledku těžby uhlí a s ní spojenou průmyslovou činností k likvidaci sto šesti obcí, ze kterých bylo vystěhováno devadesát tisíc obyvatel. Tito lidé byli přestěhováni povětšinou ze starých cihlových domů do nově postavených panelových sídlišť a nedobrovolnost a rychlost celého stěhování u nich vedla k silné tematizaci prostoru někdejšího domova a k identifikaci s ním. Ačkoliv poslední ze zmíněných obcí byla vysídlena před více než dvaceti lety, její obyvatelé se dodnes na místa svého někdejšího bydliště vracejí, hledají v krajině důvěrně známé orientační body a vzpomínají.

Jejich počínání v leččems připomíná výpravy odsunutých sudetských Němců do českého pohraničí, kteří se podobně vracejí na místa svých někdejších domovů a manifestují tak svou lokální identitu (fenomén popsala např. Svašek, 2002). Osud, který postihl obyvatele obcí, jež musely ustoupit těžbě, postihl podobně též obyvatele obcí, které byly zlikvidovány kvůli stavbám velkých vodních děl. Také oni museli ustoupit zájmům státu a lze předpokládat jisté podobnosti v tom, jak se vztahují k místům svých někdejších domovů.

Tuchomyšl jako prototyp hornické obce

Jednou z odtěžených obcí pod Krušnými horami byla i Tuchomyšl, která se nacházela u města Ústí nad Labem v nejuvýchodnějším cípu Severočeské hnědouhelné pánve. Vývoj této obce může sloužit i jako prototyp vývoje hornické obce v celé odtěžené oblasti; ten byl totiž od Chomutova po Ústí nad Labem velmi podobný.

Obecný vývoj

Stopy lidské činnosti v povodí řeky Bíliny, která pramení nad Chomutovem a protéká téměř celou Severočeskou hnědouhelnou pávní, dokládají archeologické nálezy už z doby bronzové, tedy z přelomu třetího a druhého tisíciletí před naším letopočtem. První zmínky o konkrétních osadách však povětšinou pocházejí až ze třináctého století, a to v souvislosti s tzv. „kolonizací“, tedy dosídlováním českých zemí především německým obyvatelstvem, které do země pozval král Václav I. za účelem osídlit málo obydlené oblasti českých zemí. Šlo o malé zemědělské usedlosti téměř bez výjimky německé. Zemědělský ráz si obce zachovávají až do devatenáctého století, kdy proces industrializace a těžby hnědého uhlí přivádí do oblasti nové obyvatele, dělníky migrující za prací do nově otevíraných hlubinných dolů. Ryze zemědělské vsi, které ležely na nalezištích uhlí nebo v jejich blízkosti, tak získávají charakter hornických obcí. Spolu s migrujícími dělníky se tu objevuje také česká menšina.

Jakmile se komunistické Československo v padesátých letech dvacátého století soustředilo na vybudování silného těžkého průmyslu, otevírají se povrchové doly a mnoho obcí ustupuje těžbě. Nejvíce ohroženy jsou samozřejmě ty obce, na jejichž území se nacházejí nejmocnější sloje, tedy paradoxně právě ty, jejichž prosperita (i počet obyvatel) díky hlubinnému dolování do té doby rostla. Uhlí, jakožto příčina prvotního rozmachu těchto obcí, se tak stává i příčinou jejich zániku.

Specifika Tuchomyšle

Tuchomyšl byla až do počátku devatenáctého století zemědělská osada s čistě německým obyvatelstvem. V souvislosti s otevřením hlubinných dolů v okolí postupně rostla a měnila se v hornickou obec s dvacetiprocentní českou menšinou. V polovině devatenáctého století zde žilo pouhých 308 obyvatel, kdežto ke konci dvacátých let dvacátého století už tu žilo přes tisíc pět set obyvatel. Po druhé světové válce, odsunu sudetských Němců a dosídlování z vnitrozemí Československa zde stále žilo jedenáct set obyvatel. Až do šedesátých let dvacátého století v bezprostřední blízkosti Tuchomyšle probíhala hlubinná těžba, na Mostecku už ale v té době fungovaly první povrchové doly. Také v místě Tuchomyšle se plánoval otevřít velkolom Chabařovice. Roku 1972 byla proto v Tuchomyšli vyhlášena stavební uzávěra a roku 1975 byla zahájena fyzická likvidace obce, která byla dovršena o dva roky později. Obyvatelé Tuchomyšle postupně dostávali byty v nově postavených panelových sídlištích v Ústí nad Labem a v Chlumci. Velkolom Chabařovice pohltil i sousední obce Lochočice, Vyklice a Otovice. Samotné město Chabařovice přežilo díky politickým změnám po roce 1989 a následně přijatým limitům těžby. Povrchový důl Chabařovice tak zakončil svou činnost předčasně v roce 1994. Poté byla zahájena rekultivace prostoru. Od roku 2001 zde postupně vzniká obdélníkové jezero Milada, které má dnes rozlohu 250 hektarů. Z důvodu pokračující rekultivace prostoru je dosud nepřístupné. Investorské projekty plánují vytvořit z dané lokality atraktivní sportovní a rekreační centrum.

Východiska

Tato studie pracuje s daty z kulturně-sociálního antropologického výzkumu lokální identity někdejších obyvatel Tuchomyšle, který jsem prováděla v letech 2008 - 2009 pro potřeby své bakalářské práce (Růžičková, 2009). Práce vychází z konstruktivistického paradigmatu, který zdůrazňuje, že realita je vytvářena sociálně. Dle základní premisy neexistuje jediná objektivní realita, která působí mimo nás, ale mnoho odlišných realit, které si vytvářejí různí lidé svým odlišným vnímáním světa (Berger, Luckmann, 2006). Sociální svět je tedy konstituován významy, které mu dávají lidé. Pojmy jako identita, kultura, národnost atp. neexistují jako danosti, ale uskutečňují se vždy jen v podobě myšlení a jednání lidí, v jejich představách a v jejich prožívání světa (Barša in Antropoweb). Vědeckým cílem je porozumění, jak si lidé svůj sociální svět konstruují.

Identita pak v tomto duchu není chápána jako jakási danost, ale jako cosi, co je neustále konstruováno v různých životních situacích a sociálních kontextech. Podle Vaňkové (2006) má slovo identita dokonce blíže ke slovu „identifikace“, neboť si ji člověk neustále sám vytváří za působení vnějších vlivů. Člověk nemá jedinou celistvou identitu, ale mnoho dílčích identit, které se časem mění v podobě i významu. Identita je tak spíše procesem než hotovým stavem (Vaňková, 2006; Zich, 2007) a proto ji není možné nikdy považovat za definitivní a kompletní. Vlastní identitu si navíc uvědomujeme jen ve vztahu ke konkrétním událostem a v konkrétních vztazích, které ji také mohou dodatečně vytvořit (Zich, 2003).

Lokální identita pak zohledňuje jeden z jejích aspektů a vyjadřuje vztah k místu, kde žijeme nebo jsme žili, a kde prožíváme nebo jsme prožívali svou každodennost (Roubal in Socioweb). Jedná se tedy o vztah k blízkému okolí, které vnímáme velmi bezprostředně a intimně. Toto „území“ přitom nikdy nechápeme pouze jako fyzický prostor, ale zároveň jako prostor sociálních vztahů, zážitků a vzpomínek (Roubal in Socioweb). Lokální identita je tedy prostorová, vyjednává vztah k určitému prostoru, který je sice primárně geografický, avšak člověk se k němu vztahuje jako k prostoru „symbolickému“, tedy jako k prostoru, který nese nějaké významy (Grygar, 2005). Tyto významy se mohou týkat paměti, vzpomínek, místních institucí i estetických hodnot vztahených ke krajině.

Formy identifikace s obcí

Celkem jsem hovořila s devíti někdejšími obyvateli Tuchomyšle, z nichž sedm odtud zároveň pochází, jedna žena se do Tuchomyšle přivdala z vedlejší vesnice a jeden muž sem přesídlil z vnitrozemí Československa po odsunu sudetských Němců. Co se týče věkového rozvrstvení, hovořila jsem zhruba se třemi generacemi. Dva nejmladší se pohybují kolem padesáti let, dva nejstarší kolem osmdesáti let a pět narátorů se nachází mezi šedesáti a sedmdesáti lety. Mou základní technikou sběru dat bylo narativní interview doplněné strukturovaným rozhovorem, zúčastněným pozorováním a obsahovou analýzou diskuse na internetových stránkách Zaniklé obce. Informátory jsem kontaktovala metodou sněhové koule a na výročním srazu Tuchomyšlanů v Chlumci.

Analýza devíti hloubkových rozhovorů odhalila mnoho rovin, na kterých se Tuchomyšlané k zaniklé obci vztahují. Každou z nich přitom prostupují dva aspekty, které se váží k danému prostoru. Jde jednak o vztah k fyzické lokalitě a materiální stránce obce, a dále pak o souvislosti se sociální složkou tvořené sociálními vazbami, komunitou někdejších obyvatel a místním způsobem života. Podobnou dualizaci prostoru vysledoval i Zich (2003) při svém výzkumu regionální identity obyvatel v pohraničí. Zkoumané území tak můžeme chápat jako prostor, který má kromě svého fyzického obsahu také obsah sociální a zahrnuje kromě samotné vesnice také jejich obyvatele, styl jejich života, kulturu a historii (Zich, 2007).

Fyzický prostor

Jeden ze způsobů, jakým se Tuchomyšlané vztahují k fyzickému prostoru zaniklé obce, je abnormální zájem o fyzické „ostatky“ zlikvidované obce. Z rozhovorů vyplynulo, že někdejší obyvatelé Tuchomyšle mají dokonalý přehled o tom, kde se ocitly části staveb zbourané obce i jejich vybavení. Jde například o vybavení kostela, krovy konkrétních domů, dveře od kulturního domu, cihly využitě při stavbě nových domů nebo kříž ze hřbitova:

„Takže prodávali ty bouračky, bouračky tomu říkali, za osmdesát korun jsme koupili barák, tak jsme ho zbourali (...) takže ty cihly, krovy, já nevím... a vozili jsme to nahoru (...) takže my máme na Ostrově malej Tuchomyšl!“ (Žáčková)

Připomínání fyzické podoby místa reflektuje i silná potřeba někdejších Tuchomyšlanů vyměňovat si fotografie. Vyjadřují ji jak v rozhovorech, tak i v internetové diskusi:

„ma nekdo jeste nejake fotky“ (Tuchomyšl. Zanikleobce.cz. [online].)

„Tuhle stránku občas sleduju hlavně kvůli naději, že se tu objeví nějaká nová fotka“ (Tuchomyšl. Zanikleobce.cz. [online].)

Někdejší obyvatelé Tuchomyšle si neustále potřebují připomínat fyzickou podobu této obce, vidět Tuchomyšl z různých úhlů, oživit si vzpomínku na místa, která už na vlastní oči vidět nemohou. Fyzický prostor Tuchomyšle už sice neexistuje, avšak fotografie zůstávají jako jakési „důkazy“ jejich lokální přináležitosti. Drží v ruce doklad, že jejich vazba na místo není pouhým výplodem jejich fantazie. Svým zájmem o její ostatky a fotografie zároveň manifestují potřebu ujistit si sami sebe i své okolí, že do nových domovů nepřišli odnikud. Fyzicky se přesvědčují o reálnosti daného místa. Ujišťují se, že jejich představa domova není jen nějakým preludem.

O potřebě „mít kořeny“ a přináležet k nějakému konkrétnímu geografickému prostoru píše také Malkki (1992). Hovoří o botanické metaforice pojmů jako „zakořenění“, „vykořeněnost“, „rodná hrouda“ aj., která reflektuje intimní spojení lidí s konkrétním

prostorem. Malkki vypisuje příklady lidí, kteří si při odchodu do exilu berou s sebou i trochu hlíny z rodné země nebo po návratu z exilu svou rodnou zem políbí. Tuchomyšlané podobně „hmatatelné“ spojení se zaniklou obcí manifestují právě svým pátráním po jejich ostatcích nebo vyměňováním si jejich vyobrazení. Tato potřeba je ještě umocněná skutečností, že dnes nemohou obec navštívit. Schmidt je přesvědčen, že v jistém smyslu jsou někdejší obyvatelé Tuchomyše v horší situaci než odsunutí Němci:

„Když přijedou ty Němci sem, ty co se tady narodili nebo chodili do školy, tak ty když jedou domu (...) tak oni tam najdou ten barák v té vesnici, oni tam najdou to pole, i když vypadá jinak, oni najdou ten strom nebo ten les, kde lezli, jo, ale já tam nic nenajdu (...) z té vesnice opravdu nic není. Je to takový taková díra je tam, jo, jak tam tak i v člověku je taková díra, takový prázdno, v tom bodě kde teda by moh mít zařazeného něco jiného.“ (Schmidt)

Navzdory tomu, že dnešní podoba prostoru již Tuchomyšl ničím nepřipomíná, většina Tuchomyšlanů cítí potřebu dané místo navštívit. Zatímco většina lidí při návštěvě místa, na kterém stávala Tuchomyšl, vidí pouze obrovskou vodní plochu, Tuchomyšlané si vybavují, kde stál jejich rodný dům, kudy vedly koleje, kam se chodilo za zábavou atp. Daný prostor tak pro ně získává zvláštní význam, ačkoliv je pro ostatní již „vyprázdněný“:

„Já sem říkal, až to jednou to tam votevřou (jezero Milada je dosud nepřístupné, pozn. aut.), takže by mohli dát nějakou tu jako bojku, jo třeba, voni to zaměřej, ty měřiči to není žádný problém a najít kde byl třeba kostel a tam dát nákou bojku pustit, která by tam byla zakotvená a že by jako ty domordci jako věděli, že tady teda byl ten kostel, tam sme měli hospodu a tam, jo, to by nebylo špatný“ (Slavík)

„A to dítě moje, ono už se narodilo tady, je chlumecký, tak vždycky říká Já nevím, co vy furt máte a když jsem mu řekl, Hele pojedeme do lesa do Tuchomyše na kole, tam teď pokvetou petrklíče, tak mi řekl (...) Simtě, tady taky kvetou nahoře, a my lezeme támhle někam, proč, takovej flák, to už jsme dávno mohli bejt doma! Jo, už on to vůbec nechápe, ale pro člověka, pro nás je to něco... něco zvláštního, my se jakoby vracíme domu.“ (Schmidt)

Sociální prostor

Jak již bylo podotknuto, vazba na místo je pouze jedním aspektem identifikace s prostorem Tuchomyše. Druhým je vztah k sociálnímu prostoru, kterému dala zaniklá obec vzniknout. Spolu s tím, jak se někdejší obyvatelé Tuchomyše identifikovali s místem svého bydliště, se zároveň identifikovali i se svými sousedy a s komunitou, která daný fyzický prostor obývala, a dále se zvyky, tradicemi a celkovým způsobem života, kterým vesnice žila. Vznikla tak jedinečná sociální skupina, kterou většina respondentů tematizuje důsledněji než fyzický prostor.

„V Tuchomyšli lidi drželi strašně pohromadě, pomáhali si. Taková velká rodina jsme byli.“ (Sainerová)

„Byla to taková velká rodina. Netvrdím, že tam byli samý dobrý lidi, jo, ale vědělo se, co od koho čekat. A to je taky velký plus.“ (Čapková)

Sociální prostor Tuchomyše přitom nebyl zrušením obce zničen. Po likvidaci fyzického prostoru Tuchomyše se totiž objevila touha některých někdejších obyvatel obce obnovit komunitu Tuchomyšlanů, která se dnes nejviditelněji manifestuje v jejich pravidelných srazech.

Skutečnost, že sociální prostor obce přežil její likvidaci, svědčí o samostatnosti tohoto aspektu lokální identity. Podmíněnost fyzickým prostorem je však nesporná. Stává se samotným předpokladem vzniku sociální skupiny. V okamžiku, kdy došlo k jeho zlikvidování, nastala pro lidi participující na tomto sociálním prostoru paradoxní situace: jeho legitimita byla ohrožena. Zmizel totiž předpoklad jeho existence. Aby se znovu ustavil, musela být jeho nová existence nějak ospravedlněna a zasazena do smysluplného a sdíleného rámce kolektivního života skupiny (Berger, Luckmann, 1999).

Tuchomyšlané toho dosahují jednak čilým vyměňováním fotografií, diskusemi o tom, jak život v Tuchomyšli vypadal, přehledem o „ostatcích“ obce a hlavně pravidelnými emočně silnými výlety do míst, kde Tuchomyšl stála. Ať už se na „díru v zemi“ vypraví podívat jednotlivci nebo organizované skupiny, vždy tím prostorově upevňují svou lokální identitu.

Faktory ovlivňující lokální identitu po likvidaci Tuchomyšle

Způsob, jakým se dnes někdejší obyvatelé Tuchomyšle vztahují k zaniklé obci, ovlivňuje několik faktorů, vysledovatelných v jejich životopisných vyprávěních. Z rozhovorů s Tuchomyšlany vyplynuly například následující faktory.

Místo přestěhování

Jako nejvýznamnější faktor se jeví místo, kam byli Tuchomyšlané vystěhováni. Obecně lze konstatovat, že vystěhovalci, kteří se usadili v Chlumci, reflektují Tuchomyšl spíše jako jedinečnou a nezaměnitelnou obec, zatímco Tuchomyšlané usazení v Ústí nad Labem popisují silnější ztotožnění se sociálním prostorem Tuchomyšle, které ve svém vyprávění ještě umocňují kontrastem mezi ztracenou idylou neanonymní vesnice a nově nabytou anonymitou městského sídliště. Ačkoliv si obě skupiny stýskají po Tuchomyšli, stesk chlumeckých se týká spíše povahy místa a jeho nezaměnitelnosti, zatímco stesk mimochlumeckých je často více steskem obecně po vesnici a jejím sociálním prostoru.

Sociální prostor Tuchomyšle se totiž přenesl právě do menšího Chlumce, kam se hromadně odstěhovala velká část Tuchomyšlanů. Tady pro ně vyrostly nové panelové domy a jednotliví sousedé z domů v Tuchomyšli tu sousedili v buňkách paneláku. Udržely se tak jejich sousedské a přátelské vazby, díky kterým se přesídlenci v novém prostředí necítili izolovaní. Zůstávali stále „mezi svými“.

„My teda tady hodně jako máme ty lidi z Tuchomyšle. Pode mnou všichni, nade mnou všichni jsou z Tuchomyšle, tady vedle paní je z Trmic akorát tam naproti jsou jedny cizí. Ale jinak pode mnou je celý patro z Tuchomyšle, nade mnou... (...) A když měli třeba sousedi malý děti a někdo byl doma a potřeboval něco tak jste šoupla dítě vedle a to bylo takový, že každej byl teta a strejda a bylo to.“ (Sainerová)

Do ostatních lokalit se mohlo přestěhovat více Tuchomyšlanů, avšak buďto se zabydleli na již hotových sídlištích v Ústí nad Labem, nebo si každý našel nový domov v různých lokalitách města či dokonce kraje. Právě tito respondenti reflektují anonymitu nového bydliště a nezáměr sousedů. Nebyli po přestěhování „mezi svými“, a proto není ani tak překvapivé, že nápad pořádat srazy a navázat tak na sociální prostor Tuchomyšle oficiálněji vzešel právě odtud.

„Ty sousedi, jako tady, jo, to my se pomalu ani nepozdravíme (...) tady to je takový jako furt se to mění, furt se někdo stěhuje, nevíte, jestli tady bydlí najednou chlap cizí ve výtahu říkam ježišmarjá, žejo, takže tam to bylo prostě, že jo, takový.“ (Moravcová)

„Máma dlouhý léta nespala v novém bydlišti, nemohla si zvyknout, bála se tam v tom baráku (...) Táta to taky nes špatně, přestože pořídil barák za barák, ale už to nebylo doma už nepotkáváte ty stejné lidi, žejo.“ (Jaroš)

Také v Chlumci se Tuchomyšlané ocitli v pozici „cizinců“, což jim mohlo bránit v reteritorializaci na novém místě:

„Když jsme pak třeba jeli do Ústí, říkali: No jó, kvůli těm Tuchomyšláčkům je teď furt narvané autobus, protože jich tady je jak psů, jo, a teď se tam kvůli nim nevejdeme (...) Třeba to nebylo zle myšlený, ale my jsme to vnímali úkorně, protože to mířilo na nás, nám sebrali domov a ještě teď nám tady nadávaj, že v podstatě jsme sem přišli, žejo, aniž to třeba chtěli, žejo, a zabíráme jim místo v autobuse a ve škole a všude, jo, motalo se to v nás.“ (Schmidt)

„Nějak jsme se asi s nima moc nekamarádili (s obyvateli Chlumce, pozn. aut.) – spíš s těmi, kdo pak přišli z Vyklíc a Lochočic (sousední odtěžené obce, pozn. aut.), to jsme je znali ze školy... (Sainerová)

Avšak vzhledem k tomu, že Tuchomyšláci zde byli „pospolu“, bydleli ve stejných panelácích a neustále se potkávali, nereflektují žádnou anonymitu. Domnívám se, že někdejší obyvatelé Tuchomyšle se v Chlumci úspěšně reteritorializovali, avšak ne jako „Chlumečané“, ale jako „Tuchomyšlané“ na novém místě.

Podobnosti s touto skutečností lze najít např. u výzkumu L. Malkki v Tanzanii (1992). Malkki zkoumala dvě skupiny uprchlíků Hutu z Burundi, kdy jedna z nich zůstávala v uprchlickém táboře a druhá se rozprchla po městě Kigoma Township. Malkki zjistila, že obě skupiny se s prostředím identifikovaly odlišně. Zatímco uprchlíci v táboře vnímali sami sebe jako národ v exilu a ztotožnili se se statusem uprchlíka, který nepřipouštěl možnost zakořenit se v novém místě, uprchlíci, kteří se roztrousili po městě, si podobně silnou kolektivní identitu nevytvářovali. Spíše než jako uprchlíky Hutu vnímali sami sebe jako nositele kosmopolitní mnohovrstevnaté identity (Malkki, 1992). I v tomto případě tedy participace na původním sociálním prostoru i po opuštění rodné země způsobila, že si dotyční vytvořili jinou lokální identitu, než jakou si vytvořili ostatní lidé, kteří na původním sociálním prostoru, přeneseném do nové země, již neparticipovali.

Věk

Druhým významným faktorem ovlivňujícím lokální identitu Tuchomyšlanů byl jejich věk v době likvidace, a tedy i délka života, který v Tuchomyšli strávili. Vesnice byla zcela zbourána před pětácti lety a mnoho starších přesídlenců již zemřelo. Respondenti patří povětšinou ke generaci, která valnou část svého života prožila už na místě nového bydliště. Situaci starších však ve svých životopisných vyprávěních reflektují:

„Byli lidi, který prostě neuměli v tom paneláku žít (...) A tyhle lidi koukali v paneláku z okna a chátrali (...) Stesk po baráku, žejo, to byli lidi, který se narodili v nějakém baráku, žili tam celý život a najednou v sedmdesáti vás dají do paneláku. Ona neexistuje diagnóza – doktor že by napsal do úmrtního listu zemřel steskem po Tuchomyšli, žejo, ale myslím si, že u spousty lidí to ovlivnilo délku toho života potom, i když třeba žili potom v mnohem větším pohodlí, než žili doposavad.“ (Jaroš)

„Můj táta to prožíval špatně, protože on měl právě, jak sme říkali za barákem (...) tam si postavil králikárnu a taky nějaký slepice, jo, takže děda se tímhle jako bavil, zahrádka jo a tady byl šlus. Tady byl v paneláku v bytě jedna jedna a tam měl přeci jenom větší byt a takže celou kuchyň tam musel nechat, ložnici taky, jenom obývací, gauč, tam spali, v kuchyni

měli nákou váleudu, žejo (...) takže to sem ho viděla brečet. To tam stál vopřenej a brečel." (Žáčková)

Další faktory

Procesy identifikace s místem samozřejmě ovlivňovaly i další faktory, například velikost zázemí, které dotyční lidé opouštěli a jejich ekonomická situace.

„Ale copak my! My jsme neměli ten svůj barák. Ty, co měli svůj barák, tak ty byly hrozný, ty nechtěli vůbec z toho baráku. Oni chtěli, ať to zbouraj i s nima, jako ty starší, jo, oni se vůbec nechtěli odtamtud někteří stěhovat." (Moravcová)

Jinak se také cítili lidé, kteří žili v Tuchomyšli už před válkou, a ti, kteří se tu zabydleli v rámci dosidlování pohraničí. Leckterým se ulevilo, když dostali vlastní byt v paneláku a setřásli tak hrozbu, že se Němci do svých starých domovů jednoho dne vrátí.

V procesech rychlé reteritorializace na novém místě hrál významnou roli také stupeň zaangažovanosti do místní komunity v době likvidace. Pokud dotyčnému bylo během rušení obce 18 let a toužil se osamostatnit od rodičů, mohl likvidaci vnímat pozitivně.

„Takže to já už mě to nebralo a zajímaly mě víc ty holky v tu dobu, a začal sem samozřejmě jezdit v té době do Ústí, kde jsme chodili do Bohemky na kafe a podobně. Moji rodiče se stěhovali ve věku nákejch necelejch padesáti, takže to nesli mnohem hůř." (Jaroš)

Závěr

V tomto článku jsem se snažila ukázat, že vazba ke zrušené obci jejími někdejšími obyvateli nabývá velmi komplexní povahy. Ve své konkrétní podobě může vypadat jako výlet do měsíční krajiny hnaný touhou znovu se spojit s rodnou půdou a najít ztracený domov, zároveň však může vypadat jako celonoční taneční zábava v kulturním domě mnoho kilometrů od geografické polohy zaniklé obce. Každá obec je samozřejmě jedinečná a to jak svým fyzickým (geografickým), tak i svým sociálním prostorem.

Vysídlenci z odtěžené Tuchomyšle se dnes se zaniklou obcí identifikují na několika úrovních, v jejichž rámci se vztahují jednak k fyzickému místu, na kterém se Tuchomyšl nacházela, a jednak k sociálnímu prostoru obce, zahrnujícímu sousedské vztahy a místní způsob života. Způsob, jakým svůj vztah k původnímu domovu dnes nahlízejí, přitom ovlivňují různé faktory, mezi něž patří především místo, na které se po likvidaci přestěhovali, ekonomický status a věk usedlíka v době likvidace jeho obce.

V případě Tuchomyšle se jedné části vysídlenců podařilo částečně spontánně přenést sociální prostor obce do nového místa bydliště. Z řad těch ostatních, které pohltila anonymní sídliště velkého města, pak vzešel impuls vědomě sociální prostor obnovit na pravidelně svolávaných srazích. Dodnes se tedy každý měsíc v menším počtu a jednou ročně ve velkém stylu Tuchomyšlané setkávají, aktualizují svou paměť a upevňují svou lokální identitu. Touto aktivitou tak probudili Tuchomyšl ke svému druhému životu, žitému již bez fyzické existence místa.

Situace Tuchomyšle není zdaleka ojedinělá. Podobně silný sociální prostor udržují při životě i další odtěžené obce, například Vyklice (viz Růžičková, 2011) nebo Kopisty (viz Benešová, 2011). Téměř každá z odtěžených obcí se přitom snaží nějakým způsobem scházet a vzpomínat. Liší se pouze frekvence a forma.

Vliv těžby uhlí v severočeské hnědouhelné pánvi na obyvatele této oblasti a jejich lokální identitu je rozsáhlé téma, které by bylo možné sledovat i z dalších hledisek. Těžbě neustupovaly pouze malé obce, ale i okresní město Most, které bylo celé nově postaveno na novém místě. Desetitisíce lidí byly hromadně vystěhovány ze starých cihlových domů do nových panelových sídlišť a zcela se tak změnil jejich „životní prostor“. Zajímavé by bylo porovnat procesy jejich lokální identifikace s výsledky výše popsaného výzkumu.

Literatura:

- Barša, P. (2009). *Konstruktivismus a politika identity*. Antropoweb. Retrieved from <http://antropologie.zcu.cz/index.php?clanek=551&kategorie=88>
- Benešová, B. (2011). *Kopisty: Proč jsme museli odejít! Diplomová práce*. Praha: FHS UK.
- Berger, P., Luckmann, T. (1999). *Sociální konstrukce reality, Pojednání o sociologii vědění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Cvrková, M. a kol., (1987). *Dějiny zaniklých obcí: Vyklice, Lochočice, Otovice*. Ústí nad Labem: Okresní národní výbor.
- Gockeler, S., & Reeve, H. (1997). *Libkovice: Zdař Bůh*. Praha: Divus.
- Grygar, J. (2005). Těšínská vánočka. Splétání lokálních a sociálních identifikací. *Slezský sborník*, 103(1), 29-57.
- Malkki, L. (1992). National Geographic: the Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. *Cultural Anthropology*, 7(1), 24-44.
- Martinovský I., Cvrk, F., Cvrková M., (1983). *Dějiny zaniklých obcí Tuchomyšl*. Ústí nad Labem: Krajské středisko státní památkové péče.
- Roubal, O. (2009) Když se řekne identita... regionální identita (III. část). In *Socioweb*. : III. cast). Retrieved from <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=115>
- Růžičková, I. (2009). *Druhý život Tuchomyšle: Lokální identita obyvatel zaniklé obce v severních Čechách. Bakalářská práce*. Praha: FHS UK.
- Růžičková, I. (2011). *Projekt Nové Vyklice: Paměť a spolkový aktivismus ve snaze obnovit zaniklou obec na Ústecku. Diplomová práce*. Praha: FHS UK.
- Svašek, M. (2002). Narratives of „Home“ and „Homeland“: the Symbolic Construction and Appropriation of the Sudeten German Heimat. *Global studies in Culture and Power*, 9, 495-518.
- Vaňková, M. (2006). *Šluknovský výběžek: Identity, narace, reprezentace. Diplomová práce*. : FHS UK.
- Zich, F. (2003) Regionální identita obyvatel v pohraničí. In *Sociologický ústav AV ČR*. Praha: Sborník příspěvků z konference „Evropská, národní, či regionální identita?“.

- Zich, F. (2007) Regionální identita obyvatel českého západního pohraničí. In Houžvička, V., Novotný, L. (Ed.), *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Tuchomyšl. In : Zaniklé obce. Retrieved from <http://www.zanikleobce.cz/index.php?obec=1011>
- Zaniklé obce . cit. dne 9. 6. 2009. Retrieved from <http://www.zanikleobce.cz>

Mgr. Ivana Hermová, roz. Růžičková je začínající badatelka, která svůj odborný zájem orientuje na problematiku lokální identity přesídlenců v pohraničí.